

ÇEVİRİ VE YÖNLENDİRME: SABİHA VE ZEKERİYA SERTEL'İN ÇEVİRİ ÇOCUK EDEBİYATI ESERLERİ

Ayşe Banu KARADAĞ¹

Eshabil BOZKURT²

Nilüfer ALİMEN³

Özet

Bu çalışmada Sabiha ve Zekeriya Sertel'in 1926-1928 yılları arasında *Resimli Ay Matbaası* ve *Sevimli Ay Matbaası*'nda yayımladıkları çocuk edebiyatı ve annelere yönelik çocuk eğitimi kitapları erek metin odaklı bir okumayla incelenerek Serteller'in Türk kültür ve edebiyat dizgesini nasıl yönlendirdiklerinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Türk yayıncılık tarihinin önemli isimlerinden olan Serteller; birçok dergi, gazete ve kitabı Türk okurlarına sunmuştur. Çeviriyi ideoloji, yönlendirme ve patronaj etkenlerini içeren bir eylem olarak kabul eden Gideon Toury, André Lefevere ve Theo Hermans'ın aralarında bulunduğu çeviribilim kuramcılarının temsilcisi olduğu "Manipülasyon Okulu"nun ["Manipulation School"] yaklaşımı, bu çalışmanın kuramsal temelini oluşturmaktadır. Aynı zamanda Itamar Even-Zohar'ın önderlik ettiği, çeviri eserlerin edebiyat dizgesi içerisindeki konumunu inceleyen "Çoğuldizge Kuramı"ndan ["Polysystem Theory"] ve Zohar Shavit'in çocuk edebiyatının çoğuldizgedeki konumu üzerine yaptığı çalışmalardan yola çıkılarak Serteller'in çevirilerinin Türk edebiyat çoğuldizgesindeki konumu araştırılacaktır. Çeviri metinler, Gideon Toury'nin "Betimleyici Çeviribilim" ["Descriptive Translation"] dâhilinde ortaya koyduğu "çeviri normları" bağlamında incelenecektir. Çalışmanın bütüncesini "Himaye-i Etfal Cemiyeti Çocuk Külliyyatı", "On Kuruşa Bir Kitap" serisi ve 4 ciltlik *Çocuk Ansiklopedisi* oluşturmaktadır. Çevirileri daha geniş bir çerçevede ele almak adına tanıklıklara başvurulacak, biyografi ve otobiyografilerin yanı sıra ve Serteller'in diğer eserlerine de bu çalışmada yer verilecektir. Çalışmanın sonucunda Serteller'in çeviriyi bir araç olarak kullanarak erek kültür ve edebiyat dizgesini ne şekilde yönlendirdikleri ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Resimli Ay*, Sabiha ve Zekeriya Sertel, çocuk edebiyatı, çeviri normları, manipülasyon okulu.

TRANSLATION AND MANIPULATION: TRANSLATIONS OF CHILDREN'S LITERATURE BY SABİHA AND ZEKERİYA SERTEL

Abstract

This study aims to investigate Sabiha and Zekeriya Sertel's translations of children's literature and books on children's education, published between 1926-1928 by *Resimli Ay Publishing Company* and *Sevimli Ay Publishing Company*. Employing a target-oriented approach, this study presents how Sertels manipulated cultural and literary system. Sertels, who are among the prominent figures in Turkish publishing history, published a number of periodicals, newspapers and books. The theoretical framework of this study is based on the "Manipulation School"s approach, led by Translation Studies scholars such as Gideon Toury, André Lefevere and Theo Hermans that views translation as an activity which involves ideology, manipulation and patronage factors. Moreover, the position of Sertels'

¹ Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, Fransızca Mütercim-Tercümanlık Anabilim Dalı, aysebanukaradag@gmail.com

² Yrd. Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Mütercim-Tercümanlık Bölümü, eshabilbozkurt@gmail.com

³ Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim Doktora Öğrencisi, niluferalimen@gmail.com

translations in Turkish literary polysystem is examined by applying the “Polysystem Theory”, pioneered by Itamar Even-Zohar, more particularly, Zohar Shavit’s works on children’s literature within the polysystem. “Translational norms”, introduced by Gideon Toury within the “Descriptive Translation”, are used as a tool of analysis in order to explore translated texts. The corpus of this study consists of two book series titled “Himaye-i Etfal Cemiyeti Çocuk Külliyyatı” and “On Kuruşa Bir Kitap”, and a four-volume encyclopaedia for children, *Çocuk Ansiklopedisi*. In order to discuss these translations thoroughly, this study covers biographies, autobiographies and other works of Sertels. The overall aim of this study is to reveal how Sertels manipulated target cultural and literary systems by using translation as a tool.

Keywords: *Resimli Ay*, Sabiha and Zekeriya Sertel, children’s literature, translational norms, manipulation school.

1. Giriş

Türk gazetecilik ve yayıncılık tarihinin önemli isimlerinden olan Sabiha Sertel ve eşi Zekeriya Sertel, okurlarına sundukları gazete, dergi ve çeşitli yazılarıyla halkı aydınlatmayı hedeflemiş, gerek siyasi gerekse toplumsal yapının yeniden şekillenmesine katkıda bulunmaya çalışmışlardır. Bu çalışmada, çevirinin kalıplaşmış “bir metnin bir dilden başka bir dile aktarılması” tanımının ötesine geçen bir işlevi olduğu, siyaset, edebiyat, bilim ve daha birçok alanda yayınevleri, çevirmenler, editörler, devlet kuruluşları gibi çeşitli aktörlerin ideolojik görüşleri ya da çıkarları doğrultusunda erek edebiyatı, kültürü veya toplumu yönlendiren bir olgu olduğu savından yola çıkılmıştır. Serteller, faal oldukları dönem itibarıyla I. Dünya Savaşı’na ve Cumhuriyet’in kuruluşuna tanıklık etmişlerdir. Bu kritik dönemde Serteller’in çevirilerinin Türk kültürü ve edebiyatının dönüşümüne önemli derecede etki ettiği gerçeği yadsınamaz. Yayıncı, editör, gazeteci ve yazar kimlikleri birçok çalışmada irdelenmiş, muhalif ve ilerici yönleri vurgulanmıştır⁴. Bu kimliklerin yanı sıra çevirmen ve çeviri yayıncısı olarak da karşımıza çıkan Serteller’in, çocuklara ve çocukların eğitimine yönelik çevirileri yaparak/yayımlayarak modernleşme sürecinde yaşanan toplumsal ve kültürel dönüşümde rol oynadığı söylenebilir. Serteller’in yaptıkları çevirilerde ne tür bir yönlendirmede bulduklarını anlamak ve anlamlandırmak, çevirinin ve çevirmenin kültür ve edebiyat dizgesini şekillen ideolojinin ne gibi bir rol oynadığını açığa çıkaracaktır. Bu nedenle, çalışmada yalnızca çeviri eserlere değil, aynı zamanda biyografiler, otobiyografiler ve yanmetinlere de yer verilecek, böylelikle çeviriler, tanıklıklar ışığında da incelenmiş olacaktır. İncelemenin sonucunda çevirinin anılan dönemde nasıl bir yönlendirme aracı olarak kullanıldığı vurgulanırken, aynı zamanda çeviri tarihimize de ışık tutulmaya çalışılacaktır.

2. Bir Yönlendirme (Manipülasyon) Aracı olarak Çeviri

Çevirinin ideolojik yönü ve yönlendirici gücü çoğunlukla yok sayılmak istenir. Bunun nedeni geleneksel yaklaşım çerçevesinde ortaya konulmuş olan, çevirinin salt dilsel bir aktarım olduğu düşüncesidir. Geçmişte dilbilim ve karşılaştırmalı edebiyatın çatısı altında yapılan çeviri araştırmaları tarihsel süreçte kimlik değiştirmiş, çevirinin yalnızca dilbilimsel eşdeğerlik değil, daha geniş çapta toplumsal ve kültürel çıkarımları olan bir olgu olduğu kabul görmüştür. James S. Holmes’ün 1972 yılında sunduğu “Çeviribilimin Adı ve Doğası” [“The Name and Nature of Translation Studies”] (Holmes, 2008) başlıklı bildiriyle boyut değiştirmiştir. Dilbilimsel yöntemlerin sunduğu model ve yöntemlerin yetersiz kaldığını savunan Holmes, çeviribilim olarak adlandırdığı bu bağımsız bilim dalının “çeviri sürecini ve çeviri olgularını temel alan ya da odak noktası olarak belirleyen tüm araştırma etkinliklerini” kapsadığını belirtmiştir (Holmes, 2008: 111). Böylelikle çeviribilim kendisine komşu olan dilbilim ve edebiyat dışındaki alanlarla etkileşime girmiş ve kendi yöntem ve kuramlarını geliştirerek bağımsızlığını kazanmıştır.

⁴ Bkz. Uslu, 2004.

Çeviriye yaklaşımın değişmesinde kültür çalışmalarıyla girilen etkileşimin önemli bir katkısı olmuş, dilbilimsel modellerin yerini kültür ve ideoloji kavramlarının alması gerektiği çeviribilimciler tarafından vurgulanmıştır (Baker, 1998: 280). Çeviride kültür ve ideoloji kavramlarından bahsedilmesiyle çeviribilim alanında bir *kültürel dönüş*⁵ yaşanmış, çeviribilim böylelikle kimliğini kazanmıştır.

2.1. Çeviriye Erek Odaklı Yaklaşım

Toury, çevirinin kültürel bir etkinlik olarak görülmesi gerektiğini, çevirmenin ise “bir topluluk tarafından [...] o topluluğun uygun gördüğü adlarla verilen işlevi, uygun görülen bir şekilde yerine getirebilmek” amacıyla çeviri eylemini gerçekleştirdiğini belirtmiştir (Toury, 2008: 149). Dolayısıyla çevirmenin davranışlarını bir topluluk tarafından paylaşılan genel değer ve fikirler doğrultusunda kısıtlayan bir takım norm, kural ve kişiye özgü davranışlar bulunmaktadır. Toury, çeviri normlarını “süreç öncesi çeviri normları” ve “çeviri süreci normları” olmak üzere iki ana gruba ayırmış, aynı zamanda “öncül normlar”dan da bahsetmiştir. Öncül norm çerçevesinde çevirmen, kaynak metne ve kaynak kültürün norm dizgesine ya da erek kültürün norm dizgesine bağlı kalmayı seçerek çeviri metnin yeterliğini ve kabul edilebilirliğini belirlemektedir (Toury, 2008: 152-3). Süreç öncesi normlar, çevirinin doğrudanlığı ve çeviri politikası olmak üzere iki alt başlık altında incelenmekte ve kaynak metnin hangi dil, kültür ve zaman diliminden seçileceğine dair yayınevi ve çevirmen gibi eyleyenler tarafından alınan bir dizi kararı içermektedir (Toury, 2008: 153-4). Çeviri süreci normları ise çeviri metindeki ekleme ve çıkarmaları kapsayan “matriks normlar” ve deyişbilimsel özellikler, sözcüksel öğeler ve cümleleri kapsayan “metinsel-dilsel” normlar olmak üzere iki alt gruba ayrılmaktadır (Toury, 2008: 154).

Çeviri süreci ve öncesinde kaynak veya erek dizgenin belirlediği kısıtlamalar çerçevesinde alınan kararlar doğrultusunda çeviri eylemi gerçekleştirilmekte, çevirmen “eskimiş”, “anaakım” veya “avangard” olarak sınıflandırılabilir davranışlarda bulunmaktadır (Toury, 2008: 156-7). Toury, anaakım çeviri davranışında avangard, başka bir deyişle ilerici davranışların kendini gösterebileceğini veya eskimiş çeviri normlarının anaakım çeviri davranışında yer alabileceğini öne sürmüştür.

2.2. Edebiyat Çevirisinin Erek Çoğuldizgedeki Konumu

Erek odaklı yaklaşımın, çeviriye ikincil konumuna yerleştiren kaynak odaklı yaklaşımın aksine, erek ve kaynak metinleri eşit seviyede değerlendirdiğini söylemek mümkündür. Edebî çeviri söz konusu olduğunda ise kaynak ve erek kültür, dil, norm ve diğer unsurlar arasındaki ayrımın daha da belirgin hale gelmesi söz konusu olabilir. Edebî eser çevirilerinin erek kültür tarafından nasıl algılandığı ve nereye konumlandırıldığı Itamar Even-Zohar'ın ilk olarak 1970 yılında ortaya koyduğu çoğuldizge kuramı [“polysystem theory”] bağlamında irdelenmektedir. Even-Zohar, çoğuldizge içerisindeki devingen katmanlaşmalardan, yani merkez ve çevre ilişkisinden bahsetmiştir. Merkez konumda “saygın görülen” eserler bulunurken, çevrede “saygın görülmeyen” eserler bulunmakta, bununla birlikte “saygın görülmeyen” eserler de merkez konuma geçebilmektedir (Tahir-Gürçağlar, 2008a: 195). Çoğuldizgenin katmanları arasındaki bu ilişki ve farklı türlerin yerlerinin değişmesi edebiyatın durağanlaşmasının önüne geçmektedir (Even-Zohar, 2008: 127). Çevirinin uluslararası kültürleri ve edebiyatı şekillendirmedeki işlevini vurgulayan Even-Zohar, çeviri eserlerin “erek-edebiyat tarafından seçilişleri” ve “yerli edebiyattaki ortak dizgelerle arasındaki ilişkilerin bir sonucu olan özgül “norm”ları, davranışları ve politikaları benimsemeleri” doğrultusunda birbirleriyle ilişkili olduğunu ifade etmiştir (Even-Zohar, 2008: 126). Even-Zohar, yazın çevirisinin yazınsal çoğuldizgenin bir parçası olduğunu, çoğuldizgedeki bütün ortak dizgelerle de ilişki içerisinde olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle de çevrilecek eserler, erek dizgedeki yenilikçi işlevi ve kaynak dizgeyle erek dizge arasındaki uyuma göre seçilmektedir. Çeviri eserler, edebiyatın

⁵ Çeviribilimde kültürel dönüş için bkz. Mary Snell-Hornby (2006), *The Turns of Translation Studies: New Paradigms or Shifting Viewpoints?*

“genç” veya henüz oluşmakta olması, edebiyatın “çevresel” ve/veya “güçsüz” olması ve “edebî boşluklar, dönüm noktaları, bunalımlar ve yazınsal boşluklar” olması durumunda merkez konuma gelebilmektedir. Çeviri yazın merkez konumunda olduğunda çoğuldizgenin merkezini biçimlendirmekte, erek edebiyat yeni özellikler kazanmaktadır. Even-Zohar, çevirinin “belirli bir kültür dizgesi içindeki ilişkilere bağımlı” bir eylem olduğunu, bu bağın çevirinin uygulanmasına da etki ettiğini savunmuştur (Even-Zohar: 128).

Even-Zohar, kuramında önemli bir kavram olarak değerlendirdiği “repertuar”ı “bir grup ve bu grubun bireysel üyeleri tarafından yaşamın düzenlenişinde kullanılan seçeneklerin tümü ya da bu seçeneklerin kabul görmüş bir bütünü” olarak tanımlamıştır (Even-Zohar, 2015: 1). Kültür repertuarı, genlerimizin bir sonraki nesle geçtiği gibi bir topluluktan kendilerinden sonra gelen diğer topluluğa geçmemekte, topluluktaki bireyler tarafından oluşturulmak, öğrenilmek ve de benimsenmek suretiyle ortaya çıkmaktadır. Topluluktaki isimsiz kişiler tarafından “kasıtsız bir şekilde” veya “kendiliğinden” oluşabileceği gibi, kültür repertuarını oluşturmaya odaklanmış, tanınan ve hatta bazı durumlarda hatırlı kişiler tarafından “kasten” oluşturulabilmektedir (Even-Zohar, 2015: 2). Oluşturulan repertuar, “kültür dizgesi” olarak tanımlanabilecek karmaşık ilişkiler ağında kabul gördüğü takdirde hedef grup tarafından yaşamın düzenlenişinde bir araç olarak kullanılmaktadır (Even-Zohar, 2015: 2-3). Kültür repertuarının oluşturulmasında “yaratım” ve “dışarıdan alım” işlemleri söz konusu olmakla beraber, çeviri de bu süreçte bir araç olarak kullanılabilir, “dışarıdan alım” “aktarım”a dönüşebilmektedir. Even-Zohar, grupların yaşamlarının düzenlenişi ve iki grup arasındaki etkileşimde dışarıdan alımın önemli bir rol oynadığının altını çizmiş, aktarılan metanın erek piyasada başarılı olması durumunda yaşamın vazgeçilmez bir parçası olacağını öne sürmüştür (Even-Zohar, 2015: 3). Sözü edilen meta, erek dizgede belirli bir işlev göreceği ve eksikliği gidereceği için dışarıdan alınmaktadır. Dışarıdan alım ise toplumun yapısına bağlı olarak kabul görebilir veya tepki alabilir. Türkiye örneğinde görüldüğü üzere, kanun veya dinde yapılan geniş kapsamlı bir değişim durumunda erek dizgede tepki çeken öğelerin yerini aktarım yoluyla getirilen öğeler alabilir, bu durumda aktarıma daha az tepki gösterilebilir (Even-Zohar, 2015: 4-5). Kültür repertuarının nasıl oluşturulduğunu araştırırken yalnızca bir topluluktan diğerine aktarılan metaların karşılaştırılması veya metanın erek dizgeye uyumlu olabilmek için yaşadığı değişimi değil, aynı zamanda “alıcı dizgenin durumu”, “aktarımsal etkinliğin doğası” ve “aktarım eyleyicileri olarak repertuar oluşturucuların etkinliklerine özel bir önem atfederek erk ve pazar arasındaki ilişkiler” göz önünde bulundurulmalıdır (Even-Zohar, 2015: 6-7). Aktarım etkinliğinin yapısı ve bu etkinliğin parçası olan birey ya da kurumları inceleyecek olduğumuzda ideoloji etkeninden de bahsetmemiz gerekecektir.

2.3. İdeolojik Bir Araç Olarak Çeviri

Çeviriye erek odaklı yaklaşımın benimsenmesi ve kültür kavramının dâhil edilmesinin ardından çevirinin ideolojik boyutu da çeviri araştırmalarında yer almaya başlamıştır. Hermans, çevirinin yalnızca kendi içinde ve kendisi için değil, farklı çıkarlar doğrultusunda farklı dizgeler için de işlev gördüğünün, bu nedenle de çeviri metnin işlevini yerine getirebilmesi için belirli bir amaç doğrultusunda yönlendirildiğinin altını çizmiştir (krş. Hermans, 1985, 2002). Böylelikle kaynak metin belirli bir normlar dizgesine uygun hale gelmekte ve erek metin var olduğu dizgede işlev kazanmaktadır (Hermans, 1991: 166). Bu nedenle de André Lefevere, çevirmenin kaynak metni yorumlayarak bir ölçüde “yeniden yazdığını” öne sürmüştür. Söz konusu yorumlama iki temele dayanmaktadır. Bunlardan biri çevirmenin dünyanın nasıl olması gerektiği konusundaki görüşleri, yani “ideoloji”; diğeri de edebiyatın nasıl olması gerektiği, yani “poetika” hakkındaki görüşleridir. Çevirmenler, ideolojileri veya hizmet ettikleri poetikaya uygunluğu nedeniyle edebî eserleri çevirmeyi kabul veya reddetmekte, ancak çoğunlukla bu eserleri kendi poetikaları ve ideolojilerine uygun hale gelene dek yeniden yazmaktadırlar (Lefevere, 1985: 217). Çevirmen, bu kısıtlamaları kabul ederek dizgeye uyum sağlayabilir ya da bunlara ve dizgeye karşı gelerek edebî eserleri farklı bir şekilde okuyup erek dizgede baskın olan poetika ve ideolojiye uygun olmayan bir şekilde yeniden yazabilir (Lefevere, 1985: 225). Ancak edebî dizgenin, toplumu meydana getiren diğer altdizgelerin oluşturduğu sınırın dışına çıkmasını engelleyen bir ikili kontrol etmeni

bulunmaktadır. Bu kontrol etmenlerinden ilki, aralarında çevirmen, eleştirmen ve öğretmenlerin yer aldığı, edebî dizgede yer alan uzmanlardır. Bu kişiler, ikinci etmen olan patronaj tarafından belirlenen değişkenler uyarınca dizgeyi içeriden kontrol etmektedir. Patronaj ise edebiyatın yeniden okunmasını ve yeniden yazılmasını sağlayacak ya da engelleyebilecek gücü elinde bulunduran kişi veya kuruluşlardır. Şunu da belirtmek gerekir ki patronaj edebiyatın politikasından ziyade ideolojisiyle alakadardır (Lefevre, 1992: 14-15). Edebî dizgedeki uzmanlar ve patronajın yanı sıra baskın poetika hem semboller, türler, motifler gibi edebî araçlar hem de edebiyatın içinde bulunduğu toplumsal dizgeyle arasındaki ilişki, yani edebiyatın rolü ile işlev görmektedir, böylelikle çeviri süreci ve erek metin yönlendirilmektedir.

Tüm dünyada çeviribilim alanında “Manipülasyon Okulu” olarak bilinen yaklaşımın temsilcilerine göre çeviri, bir takım normlar veya kısıtlamalar çerçevesinde gerçekleşen bir eylem olup erek kültür ve edebiyat dizgesini yönlendirmektedir. Bir topluluktan başka bir topluluğa aktarılan metinler belirli bir zaman dilimi, dil ve kültürden ideolojik amaçlarla seçilmekte, bu amaç doğrultusunda erek edebiyatın poetikasına uygun hale getirilmekte ya da dil ve edebiyatı yenilemek adına olduğu gibi aktarılmakta; böylelikle çeviri, erek dizgede belirli bir işlev görmektedir. Bu işlevi patronajı elinde bulunduran devlet kurumları, siyasetçiler, medya ve yayınevleri gibi kişi veya kurumlar kendi ideolojik çıkarları doğrultusunda belirlemektedirken, çevirmenler bu grubun içinde yer alabilmek için kaynak metni söz konusu çıkarlar uyarınca yönlendirmektedir. Even-Zohar'ın sözünü ettiği üzere dönüm noktası ve kriz durumunda, çevirinin merkez konuma geçerek kültür ve edebiyat dizgesini, hatta bir anlamda toplumu şekillendirecektir. Dizgeyi şekillendirmede bir araç olarak kullanılan çevirinin de belirli bir amaç doğrultusunda öncelikle kendi kendini yönlendirmesini öngörmemiz mümkündür. Bu bağlamda çeviri tarihini okumak, çevirinin yayımlandığı toplumun nasıl şekillendiğini ve mevcut konumuna geldiğini tarihsel, sosyo-kültürel ve sosyo-politik açıdan anlamamıza yardımcı olabilir.

3. Türk Kültür ve Edebiyat Çoğuldizgesinde Çevirinin Önemi

Lieven D'hulst “Why and How to Write Translation Histories” (2001) başlıklı makalesinde çeviri tarihi üzerine yapılan çalışmalarda artış gözlemlendiğini belirtmiş ve çeviri tarihinin incelenmenin önemi üzerinde durmuştur. Çeviri tarihini incelemek, aynı zamanda tarihin incelenmesi anlamına gelmekte ve tarihe ışık tutmakta, bilim insanlarında tarihe dair bir bakış açısı oluşturmak ve onların yeni fikirler üretmelerine olanak verecek zihin esnekliğini sağlamakta, bilim insanının tarihi anlayarak tek bir kurama bağlı kalmasının önüne geçmekte, geçmişteki farklı yaklaşım ve uygulamaları açığa çıkararak disiplinin yapısını anlamasına ve çeviri kültürünün gelişmesine katkıda bulunmakta; ayrıca çevirmenlere sorun çözüme tekniklerini bulmalarında esin kaynağı olmaktadır (D'hulst, 2001: 22-3).

Türk edebiyatının günümüzdeki şeklini nasıl aldığına bakacak olduğumuzda çevirinin izlerini görebiliriz. Osmanlı toplumunda Tanzimat Dönemi'nde başlayan siyasi değişim ve yenilikler, kültür ve edebiyat sahasında da kendini göstermiştir. Ahmet Hamdi Tanpınar, başlangıç evresinde, yani 1789-1807 yılları arasında, ekonomik sorunları aşmak amacıyla kurumların Avrupalılaştırdığını, ancak XIX. yüzyıla gelindiğinde Batılılaşma hareketinin daha da yoğunlaşması sonucu “bir medeniyet dairesinden öbürüne” geçildiğini belirtmiştir (1997: 64). Ayşe Banu Karadağ, *Çevirinin Tanıklığında 'Medeniyet'in Dönüşümü'* isimli çalışmasında medeniyetin tarihsel süreçte değiştiğini, önceleri yaşanan sorunları Batı'yı örnek olarak çözmek hedeflenirken, sonrasında toplumunun medeniyet ve kültür kavramları arasında bir ayrım gözetmeksizin “Batı yaşayış ve düşünme tarzının” benimsenmeye başladığını vurgulamıştır (2008: 80). Karadağ, medeniyetin dönüşüğünü öne sürerken, Hilmi Ziya Ülken “medeni açılış”tan söz etmekte, medeniyetin açılış sürecinde meydana gelen uyanış hareketine büyük bir tercüme devrinin önayak olacağını savunmaktadır (2011: 5). Özlem Berk, Osmanlı edebiyat çoğuldizgesinde artık kemikleşmiş olan divan edebiyatının en üst konumda bulunduğunu ve daha alt seviyede bulunan halk edebiyatının durağanlaşmış olmasının da bir boşluk oluşmasına sebep olduğunu ifade etmiştir (2004: 51-2). Ülken'in deyimiyle “uyanış

hareketi”nin yaşanmasıyla birlikte sözü edilen boşluk çeviri ile doldurulmuş, böylelikle daha önceleri Türk edebiyatında bulunmayan roman gibi yeni türler edebiyat çoğuldizgesine girmiştir.

Edebiyatın nasıl ve ne şekilde yenileneceğini çeviri politikası belirlemektedir. Çeviri politikalarını anlayabilmek için çevirinin yapıldığı dönem, erek dizge, çevirmen ve yayınevine bakmak ve çevirinin hangi özellikleri içerdiğini incelemek gerekecektir. Eski Türk edebiyatından bu yana var olan mukaddime ve hatime (ön söz ve son söz) geleneği çeviri politikasına dair ipuçları verebilmektedir. Eshabil Bozkurt, “1908-1928 Yılları Arasında Batı Dillerinden Osmanlı Türkçesine Çevrilen Romanlarda Mukaddime Geleneği” başlıklı doktora tezinde 1908-1928 yılları arasındaki dönemin çeviri politikalarına ışık tutmak için Batı dillerinden Osmanlıcaya çevrilen romanların ön söz ve son sözlerini incelemiş, böylelikle çeviri politikalarının rastlantısal olarak değil de bilinçli bir şekilde benimsendiğini ve ağırlıklı olarak erek kültüre öncelik verildiğini ortaya koymuştur⁶.

4. Serteller’in Hayatı ve Türk Yayıncılık Tarihindeki Yeri

Sabiha Sertel, 1895 yılında Selanik’te dünyaya gelmiştir⁷. Sabiha Hanım, ilk gençlik yıllarında o dönemde yükselişte olan Batıcılık ve Türkçülük akımlarını takip etmiş, Namık Kemal, Ali Şinasi ve Suavi’nin yazılarından etkilenmiştir (Sertel, 1995: 53). Kadınların yüksek eğitim kurumlarına kabul edilmemesinden ötürü birkaç arkadaşıyla bir araya gelerek mantık, felsefe, hukuk ve sosyoloji alanında özel dersler almış, *Genç Kalemler* ve *Yeni Felsefe* dergilerinde yazılar yayımlamıştır. Yazılarında kadın meselelerine eğilmiş, kadınların Osmanlı toplumdaki konumunu ele almıştır. Eşi Zekeriya Bey ile Selanik’teki tanıdıklarının vasıtasıyla tanışmış ve 1915 yılında İstanbul’da evlenmiştir.

Serteller; Ömer Seyfettin, Falih Rıfkı Atay, Yusuf Ziya Ortaç ve Köprülüzade Fuat gibi isimlerle sıkça bir araya gelmiş, hem edebiyat hem de Osmanlı’nın yaşadığı toplumsal ve siyasi sorunlarla ilgili fikir alışverişinde bulunmuşlardır. Zekeriya Sertel, “emperyalizme karşı vatan, yabancı sermayeye karşı millî burjuvazi” düsturuyula yola çıkarak 1919 yılında *Büyük Mecmua*’yı yayın hayatına sokmuş, Sabiha Sertel de bu dergide kadın hakları ve feminizm odaklı yazılar yayımlamıştır (Sertel, 1995: 93). Sabiha Sertel, o dönemde kadın meseleleri üzerine yazma sebebini ideolojik olarak henüz olgunlaşmamış olmasına ve bu nedenle siyasi tartışmalara katılmayı tercih etmemesine bağlamıştır (Sertel, 1978: 19). Sabiha Sertel, eşinin 1919 yılında tutuklanması nedeniyle Halide Edip Adıvar’ın desteğini alarak derginin imtiyaz sahibi olur ve çalışmalarına devam eder. Ancak İstanbul’un işgal altında olması ve İngilizlerin uyguladığı sansürden ötürü bir süre sonra dergisi yayından kalkar. Savaş nedeniyle İstanbul’da faaliyet gösteremeyen Serteller, Halide Edip’in aracılığıyla burs alarak ABD’ye yerleşir. Columbia Üniversitesi Sosyal Çalışmalar Okulu’nda eğitim gören Sabiha Sertel, aralarında August Bebel, Karl Marx, Friedrich Engels, Karl Kautsky gibi düşünürlerden etkilenir. Bunun neticesinde Amerika’daki göçmenlerin ve işçilerin sorunlarına eğilip Türk ve Kürt işçilerini ırk veya cins farkı gözetmeksizin bir araya gelerek haklarını savunmaya teşvik etmekle beraber yalnızca göçmenlerin değil, işgal altındaki Anadolu halkının da Amerikan emperyalizmi altında ezildiğine dikkat çeker (Sertel, 1978: 42). Türk ve Kürt işçilerden bağış toplayarak Türkiye’ye gönderir, Çocuk Esirgeme Kurumunun, bakımevlerinin, hastanelerin ve yuvaların kurulmasını sağlar (Sertel, 1978: 59).

Serteller, 1923 yılında savaşın bitmesiyle Türkiye’ye döner. Sabiha Sertel, Anadolu halkı ile el ele verip çalışmayı istemektedir. Kendisine Amerika’da yaptığı çalışmalar nedeniyle Çocuk

⁶ Ön söz ve son söz odaklı çeviribilim çalışmaları için bkz. Akbulut, 2011; Bengi-Öner, 1990, 2006; Bozkurt E., 2012, 2013, 2014; Bozkurt S., 2007; Bozkurt ve Karadağ, 2013; Dimitriu, 2009; Hartama-Heinonen, 1995; Karadağ, 2013a, 2013b, 2014a, 2014b; Koş, 2007; McRae, 2010; Oktar ve Kansu-Yetkiner, 2012; Tahir-Gürçağlar, 2002.

⁷ Bu çalışmada Sabiha Sertel’in *Roman Gibi* (1978) başlıklı otobiyografisi başta olmak üzere, kızları Yıldız Sertel’in *Annem: Sabiha Sertel Kimdi, Neler Yazdı?* (1995) ve Ayşegül Yaraman’ın editörlüğünü yaptığı *Biyografiya 9: Sabiha Sertel* (2010) başlıklı eserler tanıklığında Serteller’in hayatı sunulmuştur.

Esirgeme Kurumu bünyesinde yürütülen bir sosyal araştırma projesinde görev verilir ve Serteller Ankara'ya yerleşir. Zekeriya Sertel de bir taraftan gazetecilik kariyerine burada devam edip *Ayn Tarihi* dergisini yayımlarken diğer taraftan da Basın Genel Müdürü olarak görev yapar. Sabiha Sertel, geniş kapsamlı bir proje hazırlayarak çocuklarla ilgili sorunların çözümlenmesi için öncelikle toplumsal yapıyı ve kültürü çok iyi anlamak gerektiğini vurgular. Sertel, toplumsal yapının “masa başında verilecek kararlarla veya başka memleketlerin kanunlarını dilimize çevirmekle” değişmeyeceğine ve bu meselenin çocukları değil memleketin tümünü ilgilendirdiğine inanmaktadır (Sertel, 1978: 73-3). Mustafa Kemal Atatürk'ün eşi Latife Hanım da projeyi yakından takip etmekte, ancak Türkiye gerçeklerine uygun bulmamaktadır. Bu nedenle proje yürürlüğe girmez ve Sabiha Sertel kızıyla birlikte İstanbul'a döner. Zekeriya Sertel de basına uygulanan sansürden rahatsız olur ve görevinden istifa ederek ailesinin yanına gider.

4.1. Sabiha Sertel, Kadınlık ve Annelik

Sabiha Sertel kadın meselelerine ve feminizm hareketine kariyerinin ilk döneminden itibaren büyük bir ilgi duymuştur. Kadınların eğitim alarak, çalışma hayatına katılarak ve ahlaklı bir kadın, iyi bir eş ve çocuklarına iyi bir anne olarak topluma faydalı olmaları gerektiğini yazılarında sıklıkla vurgulamıştır (krş. Yaraman, 2010). Nazan Aksoy (2009), eşi ve kızının anılarında Sabiha Sertel'in yalnızca yazarlık yönünün değil, aynı zamanda annelik ve ev hanımlığı vasıflarının da yüceltildiğinin, ancak otobiyografisinde çocuklarına ve ailesine pek de yer vermediği, hatta çocuklarıyla ilgilenemediğini belirttiğinin altını çizmiştir. Otobiyografisinde kadınlık ve annelik yönünü ön plana çıkarmamasının sebebi ise kadınsı duygulardan arınarak daha çok “toplumsal alanda verdiği kişilik mücadelesiyle” kendisini okurlarına tanıtmak istemesidir (Aksoy, 2009: 101). Aksoy'a göre ikisi de birer “erkek projesi” olan cumhuriyet ve sosyalizm bağlamında kadın sorunlarını ele alan Sertel, yalnızca yaşadığımız toplum içerisinde değil, sosyalist düzende de kadınların benzer sorunlarla karşılaşabileceğini dikkate almamıştır (Aksoy, 2009: 104).

Burcu Ertuna Biçer, çocukların eğitimi ve yetiştirilme tarzının yeni bir ulusun ortaya çıkmasında rol oynayacağını, bu nedenle de Sertel'in kadın kimliğini annelik teması etrafında şekillendirerek kadınları “aracı yurttaşlar” olarak gördüğünü belirtmiştir (2010: 149). Sertel, Amerika'daki deneyimlerinden yola çıkarak çocuklara yurttaşlık bilincini vermenin önemini kavramış, bu nedenle de geleceğimizi emanet edeceğimiz çocukları yetiştirmekle yükümlü olan kadınlara gözlemlerini öğretici açıklamalarla aktarmıştır. Fakat kadınlar hem çocuklarını ülkelere faydalı bireyler olacak şekilde yetiştirmekle hem de kamusal alanda yer almak ve meslek sahibi olmakla yükümlüdür. Kadınlara kamusal cinsel kimliklerini ön plana çıkarmamalarını ve ahlaklı olmalarını öğütlemiştir. Bu nedenle de Biçer, Sertel'in modernleşme hareketi ve feminizm dalgasından etkilenecek kadınların temel hak ve özgürlüklerini savunmasına rağmen ataerkil söyleme bağlı kaldığı yorumunu yapmıştır. Sonuç olarak Sabiha Sertel'in annelik mefhumuna büyük bir anlam yüklediğini söylemek mümkündür. Çocukları, ulusu yeniden şekillendirecek, cumhuriyeti ve demokrasiyi koruyup ileri noktaya taşıyacak araçlar olarak görmüştür.

4.2. “Resimli Ay” ve “Sevimli Ay” Dönemi (1924-1931)

Sabiha Sertel, Çocuk Esirgeme Kurumunda yaşadıklarından ötürü hayal kırıklığına uğramış ve resmî bir kurumun bünyesinde çalışarak topluma faydalı olamayacağını idrak etmiştir. Eşinin desteğini alarak gazeteciliğe başlamış ve fikirlerini bu yolla halka yaymayı amaçlamıştır. Serteller, okuma yazma oranı düşük olan halkı aydınlatmak ve demokrasiyi tanıtmak amacıyla yola çıkmıştır. Serteller, 1 Şubat 1924 yılında *Resimli Ay* dergisinin ilk sayısını yayımlamış ve Sabiha Sertel, derginin misyonunu şu şekilde açıklamıştır:

“[...]“*Resimli Ay*” basın hayatına halkın kültür seviyesini yükseltmek amacıyla atılmıştır. O vakit yüzde sekseni okuma yazma bilmeyen memleketimizde yarım bir eğitimle kalmış, aydınlardan tarafından ihmal edilmiş olan yüzde sekseni aydınlatmak, onlara demokrasinin ne

olduğunu anlatmak, ilk hedefti. Bundan başka “*Resimli Ay*” millî kurtuluş savaşından sonra, kurulması tasarlanan “Yeni Türkiye”de sosyal problemleri ele almak, saltanat devrinin cumhuriyete miras bıraktığı ekonomik, sosyal, kültürel bozuklukları su üstüne çıkarmak, bunlara çare aramak amacıyla ortaya çıkmıştı. Davaların akademik, teorik bakımdan incelenmesini değil, bu teorileri halkın anlayabileceği bir dille halkın önüne sermeyi hedef tutmuştu. Bir bakıma “*Resimli Ay*” bir magazindi. Fakat halkın kültür seviyesini yükseltmeğe yarayacak bir magazin.”(1978: 80-81).

Halkı aydınlatmak ve bilinçlendirmek adına hazırlanan *Resimli Ay*'ın yayın hayatı, Sertel'e göre iki döneme ayrılmaktadır. Buna göre 1924-1928 yıllarında yayımlanan sayılarda demokrasiyi kurmak ve toplumsal problemleri ele almak ön plandayken, 1928 yılından itibaren Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Suat Derviş, Sadi Ertem gibi yazarlara ve sol görüşlü yazılara ağırlık verilmektedir (Sertel, 1978: 82). *Resimli Ay* dergisi halktan yoğun ilgi görür. Bunun üzerine “*Resimli Ay Limited Şirketi*” ve “*Resimli Ay Matbaası*” kurulur ve *Resimli Hafta*, *Resimli Perşembe*, *Resimli Yıl* ve çocuklara yönelik aylık iki dergi yayımlanır. Dergilerin yanı sıra 4 ciltlik *Çocuk Ansiklopedisi*, Çocuk Esirgeme Kurumunun talimatıyla hazırlanan “Himaye-i Etfal Cemiyeti Çocuk Külliyyatı”, “On Kuruşa Bir Kitap” serisi, Eğitim Bakanlığının onayıyla okullarda okutulan ve Sabiha Sertel'in Amerika'daki emsallerini örnek olarak hazırladığı ilkökul çocukları için okuma kitapları ve aralarında Sabahaddin Ali'nin *Kuyucaklı Yusuf* romanının da bulunduğu diğer telif eserler, “*Resimli Ay Matbaası*”nda yayımlanır. Serteller, *Resimli Ay* vasıtasıyla yalnızca halka demokrasiyi anlatıp onları aydınlatmakla kalmaz, aynı zamanda Mustafa Kemal Atatürk'ün ilke ve inkılaplarına da destek çıkar. Özellikle de 1928 yılında gerçekleştirilen dil reformu *Resimli Ay* tarafından övgüyle karşılanır. Sabiha Sertel edebiyatımız, düşüncemiz ve hatta giyimimize kadar işlemiş olan Doğu kültüründen bu reformla kurtulduğumuzun müjdesini *Resimli Ay* dergisinde yazdığı “Şark'la (Doğu ile) Olan Son Rabitamızı da Kestik” başlıklı yazısıyla verir (Sertel, 1995: 139).

Derginin yayımlanmaya başlamasından bir yıl sonra Zekeriya Sertel, İstiklal Mahkemesi'nde yargılanır ve hapis cezasına çarptırılır. Bu nedenle Sabiha Sertel, derginin başına geçer ve siyasi engelleri aşabilmek için matbaanın ismi kısa bir süre için “*Sevimli Ay*” olarak değiştirilir. Zekeriya Sertel'in hapisten çıkmasıyla tekrar “*Resimli Ay Matbaası*” adını alarak yayın faaliyetlerinde devam ederler. 1930 yılında “*Resimli Ay Limited Şirketi*”nin ortakları dergideki sol görüşlü yazılardan duydukları rahatsızlığı dile getirir ve Nazım Hikmet'in yazar kadrosundan çıkarılmasını ister. Serteller'in bu isteği reddetmesi üzerine imtiyaz hakları ellerinden alınır ve Serteller'in *Resimli Ay* dönemi böylece sona erer.

4.3. *Resimli Ay*'ın Türk Yayıncılık ve Çeviri Tarihindeki Yeri

Resimli Ay dergisinin yayımlandığı zaman dilimini, Türkiye tarihinde bir dönüm noktası ve toplumsal dönüşümün en yoğun şekilde gerçekleştirildiği dönemlerden biri olarak değerlendirmek mümkündür. 1923 yılında Cumhuriyet'in ilan edilmesinin ardından modernleşme ve Batılılaşma hareketi ivme kazanmış, Serteller de bu harekete paralel yayınlar yapmışlardır. Canan Maral İşışır, Gazi Üniversitesi Yeni Türk Edebiyatı Bölümü'nde Doç. Dr. Ayfer Yılmaz'ın yönetiminde yazdığı “*Resimli Ay Dergisi*”nde Edebî ve Fikrî Gelişmeler” (2006) başlıklı yüksek lisans tezinde *Resimli Ay*'ın gerek Türk edebiyatına, gerekse medenileşme sürecine ve Türk dilinin gelişimine katkıda bulunduğu dikkat çekmiştir. *Resimli Ay*'ın şekli, içeriği, yayın hayatı ve politikasını ele alan bir diğer çalışma ise Uğur Değirmenci'nin Atatürk Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Prof. Dr. Osman Gündüz danışmanlığında yazdığı “*Resimli Ay Mecmuası*” (1996) başlıklı yüksek lisans tez çalışmasıdır.

Boğaziçi Üniversitesi Modern Türk Tarihi Bölümü'nden Mehmet Fatih Uslu, Doç. Dr. Duygu Köksal'ın danışmanlığını yürüttüğü “*Resimli Ay Magazine (1921-1931): The Emergence of an Oppositional Focus Between Socialism and Avant-Gardism*” [“*Resimli Ay Dergisi (1921-1931): Sosyalizm ve Avangardizm'in Arasında Muhalif Bir Odağın Doğuşu*”] (2004) adlı yüksek lisans tezinde başlangıçta halka demokrasiyi tanıtmayı ve halkı aydınlatmayı amaçlayan *Resimli*

Ay'ın bir magazin dergisinden sol dergiye evrilmesini edebiyat odağıyla incelemiştir. Uslu, derginin edebî içeriğinde sosyalist ve avangard kaygıların ön plana çıktığını, dönemin siyasi geriliminin edebiyat aracılığıyla çözülmeye çalışıldığını öne sürmüştür.

Serteller'in çeviri kitaplarından olan *Robenson Kuruzoe* [*Robinson Crusoe*], *Çevirinin Tanıklığında 'Medeniyet'in Dönüşümü* (Karadağ, 2008a) başlıklı çalışmada incelenmiştir. "On Kuruşa Bir Kitap" serisinden çıkan bu eser, cep kitabı formatındadır. Bu çalışmada, Serteller'in hem yayıncılık hem de kültür ve edebiyat dizgesinde önemli bir konuma sahip oldukları belirtilmiştir (Karadağ, 2008a: 143). Serteller'in yayıncılık politikası Cumhuriyet Dönemi'nde daha da artan modernleşme ve Batılılaşma hareketiyle paralel olmakla birlikte, çeviri eserleriyle oluşturdukları kültür repertuarının merkezine Amerika'yı koydukları vurgulanmıştır. Tanzimat Dönemi'ndeki Batılılaşma hareketinde Batı algısının Avrupa, özellikle de Fransa ekseninde şekillendiğini göz önünde bulunduracak olursak, Serteller'in, dönemin diğer çevirmenlerinin aksine, Amerikan kültürü, edebiyatı ve eğitim sistemini referans olarak almış olmaları ilgi çekmektedir. Bu kitabın yayımlandığı seride dini, öğretici, ahlâki ve gündelik bilgilerin verildiği kitapların yanı sıra, *Robenson Kuruzoe* de dâhil olmak üzere, *Vatansız Adam*, *Aya Seyahat* ve *Cüceler Memleketinde* gibi bireyselliğin ön plana çıktığı fantastik içerikli gezi maceralarının bulunduğu tespit edilmiş, Serteller'in bu "hayal gücünü zorlayan metinlerle zihinlerde yeni açılımlar sağlamaya" çalıştığı öne sürülmüştür (Karadağ, 2008a: 140).

Yine aynı seriden 1927 yılında yayımlanan Jonathan Swift'in *Cüceler Memleketinde* [*Gulliver's Travels*] çevirisi, Şehnaz Tahir-Gürçağlar'ın *The Politics and Poetics of Translation in Turkey, 1923-1960* (2008b) başlıklı eserinde ele alınmıştır. Tahir-Gürçağlar, erek metin odaklı bir okuma ile çevirideki ekleme ve çıkarmalar, yanmetinler, yabancı kültüre ait unsurların ve özel isimlerin çevirisini Toury'nin çeviri normları doğrultusunda inceleyerek Serteller'in yayın politikasına ışık tutmuştur (Tahir-Gürçağlar, 2008b: 280-5). Gürçağlar, dünya çapında tanınan bir yazar ve eserin seçildiğini, böylelikle "yüksek edebiyat" eseri olarak kabul edilen bir kitabı yayımlayan "Resimli Ay Matbaası"nın, bu tercihiyle kendisini seçkin eserleri düşük fiyatla halka sunan prestijli bir yayınevi olarak konumlandığını öne sürmüştür (Tahir-Gürçağlar, 2008b: 281).

4.4. Tan Dönemi ve Serteller'in Türkiye'den Ayrılması (1931-1950)

Zekeriya Sertel, *Tan* gazetesini satın alarak gazetecilik ve yayıncılık faaliyetlerine devam eder ve "Tan Matbaası"nı kurar. Sabiha Sertel ise çeviri faaliyetlerine devam ederek Harf İnkılabı nedeniyle tamamlayamadığı *Çocuk Ansiklopedisi*'nin güncellenmiş Türkçe halini 1937 yılında okurlarına sunar. Cevat Şakir ve Ömer Rıza'yla birlikte Amerika'da yayımlanan "Senede 100 Kitap" serisini Türkçeye çevirerek "Tan Matbaası"nda yayımlar. Sertel, söz konusu kitaplardan "ilerici olanları" okurlarına sunduğunun altını çizer (1978: 176). Adoratski'nin *Diyalektik Materyalizm'i* ve 1936 *Sovyet Anayasası*, Lenin'in *Harp ve Sosyalizm'i*, August Bebel'in *Kadın ve Sosyalizm'i* Sertel'in Türkçeye çevirdiği diğer kitaplardandır. *Tan* gazetesi muhalif duruşuyla hem hükümetin hem de halkın tepkisini çeker ve Serteller birçok kez dava edilir. 1945 yılına gelindiğinde matbaa binası bir grup öğrencinin saldırısına uğrar. Saldırının ardından gözaltına alınan Sabiha Sertel, 4 ay cezaevinde kaldıktan sonra beraat eder.

Bu olaydan sonra Serteller'in gazetecilik ve yayıncılık yapması iyice zorlaşır. 1950 yılında kızları Yıldız Sertel'i de yanlarına alarak ülkeyi terk ederler. Ne Sabiha Sertel otobiyografisinde ne de Yıldız Sertel annesinin hayatını anlattığı biyografide ülkeden ayrılımlarının ardından neler yaşandığını anlatır. Sabiha Sertel, gazetecilik ve yazarlık faaliyetlerine Paris, Roma, Budapeşte, Leipzig ve Moskova'da devam etmiş, aynı zamanda Türkiye Komünist Partisi adına çalışmalar yürütmüştür (krş. Yaraman, 2010). Ancak partiyle yaşadığı anlaşmazlıklar sonucu Moskova'dan da ayrılarak son durağı olan Bakü'ye gitmiştir. Burada geçirdiği 5 senede otobiyografisi *Roman Gibi*'yi yazmış ve 1968'de hayatını kaybetmiştir.

5. Türk Çeviri Tarihinde Çocuk Edebiyatı (1839-1928)

Tanzimat Dönemi'nde çeviri hareketinin yoğunlaşması ve Batı edebiyatından eserlerin çevrilmesinin sonucu edebiyat çoğuldizgesinde çocuk edebiyatı ortaya çıkmaya başlamıştır (krş. Çıkla, 2005). Feodal kültürlerde ayrı bir çocuk edebiyatının olmadığını, Batı'da modernleşme ve sanayileşmenin sonucunda çıktığını belirten Necdet Neydim, benzer bir şekilde Türkiye'de ise Tanzimat Dönemi'nde yaşanan modernleşmenin etkisiyle ihtiyaç duyulan çocuk edebiyatının çeviri yoluyla alınarak bu süreçte daima merkezi konumda bulunduğunu vurgulamıştır (2005: 1). Türk toplumunda İslamiyet'in kabul edilmesinden önce yazılan eserlerde çocuklar yer almakta, İslamiyet'in kabulünden sonra da edebiyat yoluyla ebeveynlere çocuklarını nasıl yetiştirmeleri gerektiğine dair tavsiyeler verilmektedir (krş. Sınar, 2006). Yani Tanzimat'tan çok daha önce çocuklar edebî eserlerde kendilerine yer bulmuş; ama çocuklar için doğrudan edebî eserler yazılmamıştır. Ancak Tanzimat sonrası dönemde çocuklara yönelik telif kitaplar yazılmaya başlanmıştır. Recaizâde Mahmut Ekrem, Muallim Naci ve Ahmet Mithat Efendi gibi dönemin önde gelen isimleri telif çocuk edebiyatı eserlerini okurlara sunmuştur (Çıkla, 2005: 95). Çocuk edebiyatında da tıpkı yetişkin edebiyatında olduğu gibi çoğuldizgedeki boşluk çeviri eserlerle doldurulmaya çalışılmıştır. Çıkla, Tanzimat'ın ilan edilmesinden yirmi yıl sonra çocuk edebiyatının temellerinin aşağıda belirtilen üç eserle atıldığını söylemiştir:

a) Şinasi'nin La Fontaine'den yaptığı fabl çevirileri 1859'da şairin *Tercüme-i Manzume* adlı kitabında yayınlanmıştır.

b) Kayserili Doktor Rüştü adlı bir kişinin 1859'da yazdığı *Nuhbetül-Etfâl* isimli Arapça alfabe kitabının sonuna eklediği çocuk hikâyeleri, fabl tercümeleri ve kısa hayvan hikâyeleri bu türün Tanzimat sonrası Türk edebiyatındaki ilk örneklerinden biri olarak kabul edilir.

c) Yusuf Kâmil Paşa'nın klâsisizmin zevk vererek eğitmek prensibini dikkate alarak François de Saligna de la Mothe Fénelon'dan 1859'da çevirdiği *Telemak* (*Tercüme-i Telemak*) adlı roman da önemli bir çalışmadır (Çıkla, 2005: 94-95).

Adı geçen eserlerin hayvanlar, bitkiler ve cansız varlıkları konu edinen ve hikâyenin sonunda okurlara ibretlik dersler ve ahlâki mesajlar veren fabl türünden seçilmiş olduğu ve çocukları eğitirken aynı zamanda eğlendirme amacı güdüldüğü görülmektedir. Buradan hareketle, çocuk edebiyatı sahasının ilk çevirilerinde eğitici işlevin eser seçiminde önemli bir yer tuttuğu söylenebilir.

Neydim, yetişkinlerin aksine çocukların okudukları kitabın yazarına pek de dikkat etmediğini, metni yazarın kitabı olarak, "kavramsal ve bilgiye dayalı" bir şekilde değil de kendi çağrışımları doğrultusunda okuduklarını belirtmiş, çeviriyi çocuk için "yabancı dünyaya açılan pencere" olarak betimlemiştir (2005: 100). Çocuğa bu pencerenin hangi ilkeler uyarınca açılacağını açıklayan Çıkla, veliler ve öğretmenlerin çocukların ahlâki ve zihinsel gelişimine katkıda bulunacak eserleri seçmesi gerektiğinin altını çizmiştir (2005: 93).

Son dönem Osmanlı edebiyatında yer edinen önemli akımlardan bir de Türkçülüktür. Bu akımın önde gelen temsilcilerinden biri olan Ziya Gökalp eserlerinde Türklük temasını yoğun şekilde işlemiştir (Sınar, 2006: 184). Gökalp, sağlıklı bir toplumun temelinde sağlıklı bir aile olması gerektiğini savunmuştur. Çocuğa verilen terbiyenin millî olması ve Türklük bilincinin aşılmasını, ayrıca ebeveynlerin Türkçeyi düzgün konuşması ve çocuklarının dil eğitimine özen göstermesini telkin etmiştir. Bu amaçla çocuklar için şiirler, millî temanın etrafında yeniden şekillendirerek yorumladığı halk masalları ve ebeveynler için çocuk terbiyesi üzerine mektuplar yazmıştır (Sınar, 2006: 184-5). Cumhuriyet'in ilanından sonraki dönemde ise Aka Gündüz çocuklara yönelik şiir, hikâye ve tiyatro metinlerinde Atatürk'ün ilke ve inkılaplarına yer vererek söz konusu ilke ve inkılapları benimsetmeye çalışmıştır (Sınar, 2006: 186).

II. Meşrutiyet Dönemi'nden Birinci Dünya Savaşı'na kadar yaşanan süreçte Osmanlı toplumu sarsıntıya uğramış, kimlik sorunu daha da belirginleşmiş ve de bunun sonucunda toparlanmak ve vatanın bütünlüğünü korumak için Türk Devrimi başlatılmıştır (Güvenç, 2010: 227-9). Bu devrimin etkilerini Cumhuriyet Dönemi'nde de görmek mümkündür. Toplumsal düzeyde bir dönüşüm yaşanmış ve bu dönüşüm kültür ve edebiyata da yansımıştır. Bu bağlamda toplumda hâkim olan Türkçülük, Batıcılık, modernleşme, medeniyet gibi temalara çeviri eserlerde de rastlanılabilir. Sözü edilen temaları ve ideolojik fikirleri ülkenin geleceğini emanet edeceğimiz çocuklara aşlamak, güç sahibi kişilerin amaçlarını yerine getirmesinde etkili olacaktır. Bu nedenle de edebî eserlerin yalnızca yetişkinlerin değil, çocukların da ideolojik açıdan yönlendirilmesine olanak sağladığını söylemek mümkündür. Yönlendirmenin boyutunu ve içeriğini daha net şekilde ortaya koyabilmek için ise çocuk edebiyatının erek edebiyat dizgesindeki konumuna göz atmak gerekecektir.

5.1. Çeviri Çocuk Edebiyatı

Zohar Shavit, Even-Zohar'ın çoğuldizge kuramından yola çıkarak çeviri çocuk edebiyatının erek edebiyat dizgesindeki konumunu araştırmıştır. Çocuk edebiyatını çoğuldizgenin bir parçası olarak kabul etmiş, çocuk edebiyatının çevresel konumda olduğunu, bunun da çevirmene serbestlik tanıdığını öne sürmüştür. Söz konusu serbestlik, metin “çocuk için iyi”, faydalı ve uygun olacak şekilde tanımlandığı ve metnin olay örgüsü, tipler ve dili çocuğun anlayabileceği düzeyde düzenlendiği takdirde geçerli olacaktır (Shavit, 1991: 19).

Metnin seçimi ve işleniş ilkesinin yanı sıra dizgesel yatkınlıktan söz eden Shavit, dizgesel yatkınlığın alt başlıklarını “var olan örnekçelere yatkınlık”, “metnin bütünlüğü”, “metnin karmaşıklık ve olgunluğunun derecesi”, “ideolojik ve öğretici amaçlara göre düzenlenmesi” ve “metnin biçimi” olarak sıralamıştır (Shavit, 1991: 20). Çevirmen bu ilkelere bağlı kaldığı takdirde, çocuk edebiyatı çevirisi erek edebiyat dizgesinde var olan örnekçelere göre düzenlenmekte, eğer örnekçe mevcut değilse bazı öğeler metinden çıkarılmakta ve metin “var olan örnekçelere yatkın” hale getirilmektedir (Shavit, 1991: 20). Yetişkin edebiyat dizgesinde, birtakım istisnalar haricinde, saygın görülen eserlerin çevirisinde metnin bütünlüğü korunmakta iken, saygın görülmeyen eserlerde ise korunmamaktadır. Bu durum, çeviri çocuk edebiyatında da görülmekte, metin “çocuğun kavrama düzeyine” ve “çocuk dizgesinde izin verilen ahlak kurallarına” uygun olmak adına değişikliklere uğramaktadır (Shavit, 1991: 20-21). Böylelikle “metnin bütünlüğü” bozulmakta, çocuklara uygun olmadığı düşünülen unsurlar metinden çıkarılmaktadır. Benzer bir şekilde, çocukların kavrama düzeyine uygun olmayan metinler basitleştirilmekte, “metnin karmaşıklık düzeyi”nde meydana gelen bu değişiklik(ler) sonucunda metnin işlevi değişmekte, etkinliğini yitirmekte veya ortadan kalkmaktadır (Shavit, 1991: 22-24). Yetişkin edebiyatında metnin öğretici niteliğinin ve ideolojik açıdan taşıdığı önemin geçmişte önemli yer tutmasına rağmen günümüzde bunun söz konusu olmadığını vurgulayan Shavit, çocuk edebiyatında bu unsurların halen geçerli olduğunu öne sürmüştür (Shavit, 1991: 24). Buna göre metni “ideolojik bir araca dönüştürmek için” belirli bir ideoloji çerçevesinde yeniden uyarlamak mümkündür (Shavit, 1991: 24). Metnin öğretici içeriğini, eğlendirici yönünü ve çocuğun kelime dağarcığını zenginleştirmek bağlamında ise “biçemsel normlar” ön plana çıkmaktadır (Shavit, 1991: 24-25).

5.2. Serteller'in Çocuk Edebiyatı ve Çocuk Eğitime Yönelik Çevirileri

Bu çalışmanın inceleme nesnesini Serteller'in 1926-1928 yılları arasında “Resimli Ay Matbaası” ve “Sevimli Ay Matbaası”nda yayımladıkları çocuk edebiyatı ve çocukların eğitimine yönelik kitapların çevirileri oluşturmaktadır. Öncelikle Seyfettin Özege tarafından hazırlanan *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu* (1. C. 1971, 2. C. 1973, 3. C. 1975, 4. C. 1977, 5. C. 1979) incelenerek eserler tespit edilmiş ve bir liste hazırlanmıştır. Daha sonra da Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Koleksiyonu, İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi ve diğer kütüphaneler taranarak bu listedeki eserlere erişim sağlanmıştır. Ulaşılan eserlerin çeviriyazıları yapılmıştır.

Sabiha ve Zekeriya Sertel'in çevirmenliğini, editörlüğünü ve/veya yayıncılığını üstlendiği eserlerden ilki 1927 yılında yayımlanan *Çocuk Ansiklopedisi*'dir. 4 ciltten oluşan bu ansiklopedi, çocukların eğlenirken öğrenmeleri amacıyla Amerika, İngiltere ve Fransa'da yayımlanan çocuk ansiklopedileri örnek olarak hazırlanmıştır. İçerisinde çeviri hikâyeler, oyunlar ve öğretici metinler bulunmaktadır.

1926-1927 yılları arasında yayımlanmış olan "On Kuruşa Bir Kitap" serisinde ise şu kitaplar yer almaktadır:

1. *Her Genç Neler Bilmelidir?* (1345 [1926])
2. *Her Genç Kız Neler Bilmelidir?* (1346 [1927])
3. *Her Evli Erkek Neler Bilmelidir?* (1346 [1927])
4. *Her Evli Kadın Neler Bilmelidir?* (1346 [1927])
5. *Herkes Neler Bilmelidir?* (1346 [1927])
6. *Doğacak Çocuğunuzun Ne Olmasını İstersiniz? Kız mı Oğlan mı?* (1346 [1927])
7. *Niçin Rüya Görüyoruz?* (1346 [1927])
8. *Muaşeret Usulleri* (1346 [1927])
9. *Telsiz Telefon Ahizesi Nasıl Ayar Edilir?* (1346 [1927])
10. *Radyo Ahizesi Nasıl Ayar Edilir?* (1346 [1927])
11. *Vatansız Adam* (1346 [1927])
12. *Cüceler Memleketinde* (1346 [1927])
13. *Aya Seyahat* (1346 [1927])
14. *Robenson Kruzoe*(1346 [1927])
15. *Leyla Mucizeler Diyarında* (1346 [1927])
16. *Din Nedir?* (1346 [1927])
17. *Din Nasıl Doğmuştur?* (1346 [1927])
18. *Dünyanın Büyük Dinleri* (1346 [1927])
19. *Muhtelif Milletlerin Allah İtikatları* (1346 [1927])
20. *Ahret Var mıdır?* (1346 [1927])
21. *Din Niçin Ölüyor?* (1346 [1927])
22. *Yunanilerin ve Romalıların Dini* (1346 [1927])
23. *Başka Milletler Başka Zamanlarda Nelere İnanmışlardır?* (1346 [1927])
24. *İptidai Milletlerin Dini* (1346 [1927])
25. *İnsanlar Neye İnanmıştır?* (1346 [1927])

Görüldüğü üzere seride bilgilendirici, öğretici, dinî içerikli kitaplar ve romanlar/hikâyeler olmak üzere üç farklı tür bulunmaktadır. Bu kitaplardan çocuklara hitap eden *Vatansız Adam*, *Cüceler Memleketinde*, *Aya Seyahat* ve *Leyla Mucizeler Diyarında*, bu çalışmada incelenecektir.

Çocuk Esirgeme Kurumunun talimatı üzerine hazırlanan "Himaye-i Etfal Cemiyeti Çocuk Külliyyatı" 1927-1928 yılları arasında yayımlanmıştır. Seride bulunan kitaplar şunlardır:

1. *Evde Mekteb Annelerle Hasbihal* (1346 [1927])
2. *Evde Mekteb Çocuklara Masal* (1346 [1927])
3. *Evde Mekteb Oyuncaklar* (1346 [1927])
4. *Sara* (1346 [1927])
5. *Haydi* (1346 [1927])
6. *Keçi Çobanı* (1347 [1928])
7. *Ali'nin Düğmesi* (1347 [1928])
8. *Bir Yaramazın Hikâyesi* (1347 [1928])
9. *Peri Masalları* (1347 [1928])
10. *Hollandalı İkizler* (1347 [1928])

Serteller, bu seride yalnızca çocuklar için değil, anneler için de çocuklarının eğitimine ve gelişimine yönelik çeviri kitaplar yayımlamıştır. Bu serideki kitapların tamamı çalışmanın

bütüncesinde yer almaktadır. Çalışmaya yanmetinsel öğeler, yani çevirilerin ve de eğer varsa kaynak metinlerin, ön sözleri ve son sözleri ve 1937 yılında yeni harfler ve güncellenmiş içeriğiyle yeniden yayımlanan *Yeni Çocuk Ansiklopedisi* ve tanıklıklar dâhil edilmiştir.

6. Zohar Shavit'in Çeviri Çocuk Edebiyatı Çalışmalarının Işığında Serteller'in Çevirilerinin İncelenmesi

Yukarıda sunulan kuramsal bilgiler ışığında araştırmanın temel inceleme soruları şu şekilde belirlenmiştir: Çeviri çocuk edebiyatı nasıl bir yönlendirme aracı olarak kullanılmıştır? Serteller'in Türk yayıncılık ve çeviri tarihindeki konumu nedir? Bu sorulara yanıt almak amacıyla Shavit'in sözünü ettiği "metnin seçim ve işlenişi" ve "dizgesel yatkinlik" ilkeleri çıkış noktası olarak alınmış, bu ilkelerin Serteller tarafından ne şekilde uygulandığını ortaya koymak için çeviri metinler, Toury'nin öncül norm, süreç öncesi normlar ve çeviri süreci normları bağlamında incelenmiştir.

6.1. Eser Seçimini Etkileyen Etmenler

Serteller, yalnızca çevirmen değil aynı zamanda editör ve yayınevi sahibi olarak da çeviri politikasını belirlemektedir. Ancak çeviri politikasının belirlenmesinde devlet kurumları da söz sahibidir. Çocuk Esirgeme Kurumunun talimatıyla yayımlanan "Himaye-i Etfal Cemiyeti Çocuk Külliyyatı" bu duruma örnek teşkil etmektedir. Bu seriden çıkan ilk kitap Johanna Spyri'nin yazdığı *Haydi*'dir (*Heidi*'dir) (1928). Bu kitap ve seri hakkında yine aynı seriden çıkan ve Vehide Baha tarafından Osmanlıcaya çevrilen *Ali'nin Düğmesi* [Amis Le Fleuvre] (1928)'nin ön sözünde şu bilgiler verilmiştir:

"Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti son zamanlarda memlekette çocuklarımızın istifade ile okuyabilecekleri temiz ve nezih eserler bulunmadığını nazar-ı dikkate alarak bir çocuk kütüphanesi vücuda getirmeye karar verdi. Türk çocuğunun fikrî, ahlâki ve bedenî terbiyesine yardım edecek eserlere şiddetle ihtiyaç vardı. Çocuğunun her sahadaki mahrumiyetine karşı lakayt kalamayan cemiyet bu ihtiyaç karşısında da faaliyete geçmek lüzumunu hissetti. Bütün dünyaca tanınmış çocuklara ait şaheserleri lisanımıza naklettirmeye başladı. Ve ilk eser olarak *Haydi* kitabını neşretti. "*Haydi*" bütün dünya lisanlarına tercüme edilmiş bir eserdir. Medenî dünyada "*Haydi*"yi okumamış çocuk yok gibidir. Çocuklarına nezih ve temiz kitaplar okutmak isteyen babalara bu kitabımızı emniyetle tavsiye edebiliriz. "*Haydi*" saf ve temiz havada büyüyen temiz bir çocuğun hayatından bâhistir. Bu kitap çocuklara ahlâki bir terbiye vermek gayesini gözeterek sade çocuk lisanıyla yazılmıştır. Türk çocuğu bu eseri zevkle ve istifade ile okuyabilir. Fiyatı 75, ciltlisi 100 kuruştur" (1928: 3).

Kaynak metin seçiminin, devlet patronajının etkisiyle belirlendiği açıkça görülmektedir. Çocuklara "ahlâki bir terbiye" veren "temiz" ve "nezih" bir eser olmasından ötürü Türk çocuklarının "zevkle ve istifade ile" okuyacağı belirtilmiştir. Başka bir deyişle, çevrilecek olan eser, erek dizge normlarına uyumlu olduğu için seçilmiştir. Aynı zamanda tüm dünyada tanınan bir yazarın eserinin seçilmesi de yayınevinin "saygın görülen" bir türdeki eseri erek dizgeye getirdiğine işaret etmektedir.

Çevrilen eserler, çocuklara erek dizge tarafından belirlenen ahlâki değerleri vermenin yanı sıra eğitici özellik de taşımaktadır. 1911 yılında Amerikalı öğretmen ve çocuk edebiyatı yazarı Louis Fitch Perkins'in yazdığı *The Dutch Twins* kitabının çevirisi "Himaye-i Etfal Cemiyeti Çocuk Külliyyatı"ndan *Hollandalı İkizler* (1928) başlığıyla yayımlanmıştır. *Hollandalı İkizler*, Hollanda'da yaşayan Kit ve Kat kardeşlerin maceralarını anlatmaktadır. Zekeriya Sertel, bu eseri niçin çevirdiğini şöyle açıklamıştır:

"Bu kitap çocuklara yabancı memleketler hakkında hikâye tarzında malumat vermek için tertip edilmiş bir serinin birinci kitabıdır. Şimdi yeni mekteplerde coğrafya dersini kaldırıyor çocuklara coğrafi malumatı bu tarz hikâyelerle veriyorlar. Bu kitabı okuduktan

sonra çocuk yabancı bir memleketin hususiyetlerini âdetlerini bir coğrafya kitabından öğreneceğinden daha iyi bir şekilde öğrenmeye muvaffak oluyor. Bu itibarla ilkin mektep muallimlerinin çocuklara bu kitabı tavsiye etmelerini temenni ediyorum” (1928: 4).

Kaynak metinde de yazar kitaba son söz ekleyerek Zekeriya Sertel’in ön sözünde belirttiği gibi çocukları eğitmek amacıyla yazdığı bu kitabı öğretmenlere tavsiye etmiş ve kitabı yalnızca çocuklara coğrafya bilgisi vermek için yazmadığını şu şekilde açıklamıştır:

“Diğer ırkların hayatını ve geleneklerini anlamak ve onlara saygı duymak yalnızca eğitim açısından değerli olmamakla beraber, farklı ırkların dünya tarihinde daha önceden eşine rastlanmamış bir şekilde “tek potada eridiği” bu ulusta çok büyük bir önem taşımaktadır. Gelenek kıymetli bir mirastır ve de diğer ulusların gelenekleri, burada dünyanın başka hiçbir ulusunda olmadığı kadar ulusal hayatımıza girdiklerinden ötürü, bir Amerikan çocuğunun doğal mirası olmalıdır” (1911)⁸.

Serteller, Amerikan eğitim sistemini örnek almakta ve çocukların yalnızca okulda değil aynı zamanda evlerinde de çeviri kitaplar aracılığıyla eğitilebileceğine inanmaktadır. Ancak kaynak metin yalnızca eğitici değil, ideolojik bir işlev de görebilmektedir. Perkins, son sözünde Amerika’nın ulus devlet olma özelliğini korumak için farklı kültür ve değerlere saygı duymanın ve kendi kültür ve değerlerine sahip çıkmanın önemini vurgulamakta, bu eserin vasıtasıyla çocuklara ulus devlet bilinci aşılanmaktadır. Çevirinin Türkiye’de yayımlandığı dönemde ise önceliğin Türk ulusunun oluşturulmasına verildiği için diğer millet ve kültürlerle karşı benimsenmesi istenen tutumun, başka bir deyişle ideolojik işlevin, çeviri metin için geçerli olmadığı yorumu yapılabilir.

6.2. Kaynak Metnin Ereğ Kitleye Uygun Hâle Getirilmesi

Serteller, *Çocuk Ansiklopedisi*’nin ilk cildinin ön sözünde çeviri eserin çocukların kavrama düzeyine uygun olduğunu şu şekilde vurgulamışlardır: “*Çocuk Ansiklopedisi* çocukların lisaniyle yazılmıştır. En ağır mevzular en sade, en basit bir şekle dökülmüştür. Binaenaleyh küçük büyük herkes ansiklopediyi zevkle okuyabilir” (1927: 4)

Bu eser, 1928 yılında gerçekleşen Harf İnkılabı’ndan bir yıl önce hazırlanmıştır. Serteller’in Arapça ve Farsçanın etkisinden çıkarak dilde ve edebiyatta sadeleşme hareketine destek çıktığı yazının önceki bölümlerinde belirtilmişti. Eserin yalnızca çocuklar değil, büyükler için de kolaylıkla anlaşılabilir bir dille çevrildiği ön sözde ifade edilmiştir. Süreç öncesi normlar bağlamında içerik bakımından zengin ama aynı zamanda kolay anlaşılır bir metin üreten Serteller’in çeviri süreci normlarını da bu amaç uyarınca belirledikleri burada görülmektedir.

6.3. Kaynak Metnin Ereğ Dizgeye Uygun Hâle Getirilmesi

1923 yılında Cumhuriyet’in ilan edilmesinin ardından siyasi ve toplumsal bir dönüşüm sürecine giren Türkiye, Doğu’nun etkilerini siyasi, toplumsal ve kültürel alandan çıkarıp Batı’yı örnek almıştır. Bu amaçla çevrilecek olan eserler Batı ülkelerinden seçilmiştir. *Çocuk Ansiklopedisi*’nin (1927) ön sözünde de Batı’dan aktarım yapıldığı şu sözlerle belirtilmiştir:

“Bu ansiklopediyi her memleket kendi lisanına naklederken, kendi muhitine göre ufak tefek tadilat yapmak mecburiyetini hissetmiştir. Biz İngiltere, Amerika ve Fransa’da ayrı ayrı isimler altında neşredilen çocuk ansiklopedilerini getirttik. Hepsini ayrı ayrı tetkik ettik. Onların takip ettiği terbiye usulüne aynen muhafaza ile birebir, bahisler bizim millî ihtiyaç ve duygularımıza uygun bir şekle konmuş, tarihimize ve memleketimize ait bazı ilaveler

⁸ Kitabın 1911 tarihli basımına telif süresi dolan eserleri yayımlayan *Project Gutenberg* adlı internet sitesi üzerinden erişilmiştir. Bkz. <http://www.gutenberg.org/files/4012/4012-h/4012-h.htm> [25.12.2014]. Aksi belirtilmediği takdirde yapılan çeviriler Nilüfer Alimen’e aittir.

yapılmıştır. Bu suretle *Türk Çocuk Ansiklopedisi* kuru bir tercüme eser olmakla kalmamış, millileştirilmiştir” (1927: 4).

Serteller, kültür repertuarını çeviri yoluyla oluşturmuş, çoğuldizgenin merkezine de, başta İngiliz dilinin konuşulduğu Amerika ve İngiltere olmak üzere, Batılı ülkeleri koymuşlardır. Çocuklar, ihtiyaç duydukları eğitim ve terbiyeyi çeviri aracılığıyla Batı'dan alacak olmasına rağmen kendi milletine ve kültürüne de uzak kalmayacaktır. Sonuç olarak çeviri, erek dizgenin normlarına uygun hale getirilmek amacıyla yönlendirilmiş, ayrıca erek kültür ve topluma ait öğeler de çeviriye dâhil edilmiştir.

6.4. Erek Metindeki Eklemeler

Çocuk Ansiklopedisi'nin (1927) ön sözünde Serteller, metnin içeriği ve şekline müdahalede bulunarak hem çocuklar tarafından kolay anlaşılır hem de erek dizgenin ideolojisine ve kültürüne uygun çeviri metinler sunduklarını açıklamışlardır. Çeviri süreci normları dâhilinde anılan matriks normlar bağlamında bir takım eklemeler ve çıkarmalar yapılarak metin, erek dizgeye uygun bir hale getirilmektedir. *Çocuk Ansiklopedisi*'nin “Pamuk Elbise Oluncaya Kadar Ne Kadar Şekillere Girer. Hepimizi Giydiren Beyaz Çiçek” maddesi altında erek metne eklemeler yapılmıştır:

“[...] Biz bunu iki kelime ile söylemiş olduk. Fakat hakikatte bu o kadar basit bir şey değildir. Bizde büyük iplik fabrikaları yoktur. Fakat elbise ve çamaşır yapan memleketlerde pamuk tarladan çıkıp da üzerimize giyebilecek hale gelinceye kadar birçok fabrikalardan geçer. Türkiye’de pamuğu ile meşhur yer Adana’dır. Adana’nın geniş ovasında güzel pamuk yetişir. Son zamanlarda pamukları fennî surette ekmek ve fennî surette yetiştirmek için birçok makineler getirilmiştir. Fakat en zengin pamuk, iplik ve elbise fabrikaları İngiltere’nin (Lancaster) eyaletindedir. Dünyanın en güzel pamuğu Mısır’da Nil nehrinin iki tarafında yetişir. Hindistan’da, Afrika’da ve Avustralya’da da güzel ve çok pamuk yetiştirilir. Pamuk sıcak iklimlerde yetişir. Bütün dünyanın pamukları hemen de yalnız İngiltere’nin elindedir. Amerika’da Japonya’da da pamuk fabrikaları varsa da bütün dünyanın muhtaç olduğu elbise ve çamaşırların dörtte üçünü İngiliz fabrikaları yapar. Pamuk İngiltere’yi bir asır içinde küçük bir millet halinden çıkararak büyük bir millet yapmıştır” (Sertel, 1927: 155).

Çocuklara pamuğun yetiştirilmesi, özellikleri ve hangi alanlarda kullanıldığı bilgisi verilirken aynı zamanda Türkiye’nin pamuk üretiminden de bahsedilmiş ve İngiltere, Amerika ve Japonya gibi tarım ve sanayide gelişmeye çalıştığı bilgisi de araya konulmuştur. Serteller’in burada çocukların zihnine tarım ve sanayi alanlarında kalkınmanın bir ülkenin refahı ve kalkınması adına büyük bir rol oynadığı fikrini yerleştirmeye çalıştığı sonucuna varmak da mümkündür.

Benzer bir şekilde erek metinde çıkarmalar yapıldığı da erek ve kaynak metinler karşılaştırıldığında ortaya çıkmaktadır. Bunun bir örneği *Hollandalı İkizler* (1927) çevirisinde görülmektedir:

Erek Metin:

“İkizler kalktılar ve şarkı söylemeye başladılar. Onlar şarkı söylerken kapıda bir ses işitildi. Sonra birden bire kapı açıldı. Kat ile Kit’in etrafına ve yere açılan bez üzerine birçok çörek seker ve çikolata düştü. Kapıda da bayram baba görüldü. Hem gülüyor hem üzerindeki kolları silkeliyordu.” (Perkins, 1928: 113).

Kaynak Metin:

“The Twins stood up on the edge of the sheet and began to sing:
"St. Nicholas, good, holy man,

Put on your best gown;
Ride with it to Amsterdam,
From Amsterdam to Spain."

While they were singing, there was a sound at the door, of some one feeling for the latch. Then the door flew open, and a great shower of sweet cakes and candies fell onto the sheet, all around Kit and Kat! There in the doorway stood St. Nicholas himself, smiling and shaking off the snow!" (Perkins, 1911).

[İkizler örtünün kenarında dikilip şarkı söylemeye başladılar.
"Aziz Nikolas, iyi, kutsal adam,
En güzel kıyafetini giy;
Sür [atını] onunla Amsterdam'a,
Amsterdam'dan İspanya'ya."

Onlar şarkı söylerken kapıda bir ses duyuldu, birisi kapının sürgüsünü bulmaya çalışıyordu. Sonra kapı birden açıldı, ve tatlı pastalar ve şekerler örtünün üzerine, Kit ve Kat'ın her bir yanına saçıldı! Kapıda beliren, üstündeki karları silkelirken gülümseyen Aziz Nikolas'ın ta kendisiydi!]

St. Nicolas, yani Aziz Nikolas veya günümüzde bilinen ismiyle Noel Baba, çeviri metinde "Bayram Baba" olarak karşımıza çıkmaktadır. "Bayram Baba" eve geldiğinde çocukların söylemeye başladığı şarkı çeviri metinde yer almamıştır. Serteller'in Türkiye'nin Müslüman bir ülke olması ve din konusundaki hassasiyetini göz önünde bulundurarak Hıristiyanlığa ait öğeleri çeviri metinden çıkardığı ve yerleştirerek okurlarına sunduğu yorumu yapılabilir.

6.5. Özel İsimlerin Çevrilmesi

"Himaye-i Etfal Cemiyeti Çocuk Külliyyatı"ndan çıkan *Peri Masalları* (1928), Grimm kardeşlerin dünyaca meşhur masallarını derleyerek Türk çocuklarının beğenisine sunmuştur. Bu masallardan birisi olan "*Hansel ve Gretel*", "*Handan ve Kenan'ın Hikâyesi*" başlığıyla çevrilmiştir. Kaynak metinlerdeki "Hansel" ve "Gretel" adları fonetik olarak benzerlik taşıyan "Handan" ve "Kenan" olarak değiştirilmiştir. Kaynak metinde Hansel ve Gretel'in babasının ismi verilmezken, erek metinde babanın "Mahmut Ağa" olarak anıldığını görülmektedir. Özel isimlerin çevirisine bir başka örnek yine aynı kitapta yer alan, günümüzde *Külkedisi* veya *Sindirella* olarak bilinen "*Ateş Böceği*" masalıdır. Hikâyenin başkahramanı hikâyede "Leyla" olarak adlandırılmıştır. Bu karakterin sihirli güçlerle bir prensese dönüştüğü zaman aldığı isim, Grimm kardeşlerin Almanca metinlerinde "Aschenputtel" olarak geçmektedir. "Aschenputtel" ismine Türkçede "Ateş Böceği" karşılığı uygun görülmüştür.

Serteller'in kimi çevirilerinde kaynak metindeki özel isimleri koruduğu da belirtilmelidir. Örneğin *Hollandalı İkizler* çevirisinde Kit ve Kat kardeşlerin isimleri korunmuş, Türkçeye de bu şekilde aktarılmıştır. Kitapta ikizlerin başka bir ülkede yaşadığı açıkça belirtildiği için isimlerin Türkçeleştirilmediği sonucuna varılabilir, bu gibi istisnaların dışında Serteller'in özel isimleri metinsel-dilsel normlar bağlamında Türkçe isimlerle değiştirilerek erek dizgeye yakın durdukları söylenebilir. Böylelikle çocuklar, hikâyedeki kişileri yaşadığı toplumunun ve ait olduğu kültürün bir parçası olarak görececek, kitapta verilmeye çalışılan mesajları da kolayca benimseyeceklerdir.

7. Sonuç Gözlemleri

Serteller'in Resimli Ay Matbaası ve Sevimli Ay Matbaası'nda yayımladıkları çeviri çocuk edebiyatıyla, erek kültür ve edebiyat dizgesini yönlendirmeyi hedefledikleri söylenebilir. Seçimi yönlendiren temel etmenlerin eğitim, eğlendirme, çocukların zihinsel ve ahlâki gelişimine katkı olduğu görülmüştür. Edebî türdeki metinlerin saygın görülen eserler arasından seçilmesine, bilgilendirici ve eğitici metinlerin içerik bakımından zengin olmasına

önem verilmiştir. Çocukların anlayabileceği sadelikte bir dil kullanılmasına özellikle dikkat edilmiştir. Toplum tarafından belirlenen normlar dâhilinde metnin bütünlüğüyle oynandığı (ekleme ve çıkarmalar yapıldığı) saptanmıştır. Çevirmen davranışları bağlamında genel bir değerlendirme yapılacak olursa, Serteller'in anaakim çeviri davranışına (ön söz yazımı, erek odaklı yaklaşım vb.) bağlı kaldıkları iddia edilebilir.

Türk toplumu ve kimliğinin Cumhuriyet rejimine geçişle dönüşüme uğradığı bir dönemde yayımlanan bu çevirilerin genel olarak devletin ideolojik çıkar ve görüşlerine uygun olduğu görülmektedir. Ne var ki Serteller, siyasi görüşleri nedeniyle gazetecilik ve yayıncılık faaliyetleri boyunca birçok kez yargılanmış, ülkeyi terk etmek zorunda bile kalmışlardır. Burada dikkat çeken nokta, çocuklara yönelik seçtikleri edebî eserlerin çevirisinde devlet politikasını izleyerek “patronaj” bağlamında egemen ideolojiye hizmet etmeyi seçen Serteller'in siyasi görüşlerini dile getirmek amacıyla kaleme aldıkları dergi ve/veya gazete yazılarında tam tersi bir tutum sergilemeleridir. Sonuç olarak geleceğe yön verecek olan çocukların çeviri aracılığıyla yönlendirilmesi söz konusu olduğunda Serteller'in devlet ideolojisine ters düşmemeyi yeğledikleri söylenebilir.

Kaynakça

- Akbulut, A. N. (2011). Tanıklıklarla Çeviri ve Cortázar. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*, s. 3. (<http://www.journals.istanbul.edu.tr/tr/index.php/ceviri/article/view/11081/10338>). [09.01.2012].
- Aksoy, N. (2009). *Kurgulanmış Benlikler: Otobiyografi, Kadın Cumhuriyet*. İstanbul: İletişim.
- Baker, M. (1998). Translation Studies. *Routledge Encyclopaedia of Translation Studies*, Ed. M. Baker. London & New York: Routledge. 277-80.
- Bassnett, S. (2002). *Translation Studies*. 3rd edition. Londra ve New York: Routledge.
- Bengi-Öner, I. (1990). A Re-evaluation of the Concept of Equivalence in the Literary Translations of Ahmed Midhat Efendi: A Linguistic Perspective. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bengi-Öner, I. (2006). Çeviribilimde Bir Hâce-i Evvel: Ahmet Midhat Efendi. *Merhaba Ey Muharrir! Ahmet Midhat Üzerine Eleştirel Yazılar*. Ed. Nüket Esen - Erol Köroğlu. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi. 338-346.
- Berk, Ö. (2004). *Translation and Westernisation in Turkey: from the 1840s to the 1980s*. İstanbul: Ege.
- Bozkurt, E. (2012). Çevirmen Ön Sözlerinin Tanıklığında Halil Edib. *XII. Uluslararası Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu*. 18-20 Ekim 2012. Edirne.
- Bozkurt, E. (2013). Türk Edebiyatının İlk Çeviri Romanlarında Çevirmen Tanıklıkları. *II. Uluslararası Türk Dilinin ve Edebiyatının Bugünkü Sorunları ve Çözümleri Sempozyumu*. 30 Mayıs-1 Haziran 2013. İstanbul.
- Bozkurt, E. (2014). 1908-1928 Yılları Arasında Batı Dillerinden Osmanlı Türkçesine Çevrilen Romanlarda Mukaddime Geleneği. Doktora Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Bozkurt, E.; Karadağ A. B. (2013). Mukaddimleri Tanıklığında Bir Gazeteci, Romancı, Oyun Yazarı, Dergici, Sözlükbilimci, Dilbilimci, Ansiklopedist, Şârih ve Çevirmen: Şemseddin Sâmî. *İstanbul Üniversitesi Dilbilim Dergisi*. C. 1. (2013): 27-53.
- Bozkurt, S. (2007). Tracing Discourse in Prefaces to Turkish Translations of Fiction by Remzi Publishing House in the 1930s and 1940s. Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çıkla, S. (2005). Tanzimat'tan Günümüze Çocuk Edebiyatı ve Bazı Öneriler. *Hece Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*. (Ağustos-Eylül 2005): 89-107.
- Değirmenci, U. (1996). *Resimli Ay* Mecmuası. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- D'hulst, L. (2001). Why and How to Write Translation Histories. Ed. John Milton. *Emerging Views on Translation History in Brazil*. Crop 6, Sao Paulo: Humanitas FFLCH/USP: 21-32.
- Dimitriu, R. (2009). Translators' Prefaces as Documentary Sources For Translation Studies. *Perspectives-studies in Translatology*. 17 (3): 193-206.
- Ertuna-Biçer, B. (2010). Sabiha Sertel'de Kadın Sorunu ve İdeolojik Duruş. *Biyografiya 9 Sabiha Sertel*. Ed. A. Yaraman. İstanbul: Bağlam. 23-152.
- Even-Zohar, I. (2008). Yazınsal Çoğuldize İçinde Çeviri Yazının Durumu. Çev. Saliha Pakker. *Çeviri Seçkisi II: Çeviri(bilim) Nedir?* (Haz. Mehmet Rifat) 125-132.
- Even-Zohar, I. (2015). Kültür Repertuarının Oluşturulması ve Aktarımın Rolü. Çev. Ayşe Banu Karadağ. (yayımlanmak üzere)
- Fitch Perkins, L. (1911). *The Dutch Twins*. <http://www.gutenberg.org/files/4012/4012-h/4012-h.htm> [25.12.2014].
- Fitch Perkins, L. (1928). *Hollandalı İkiizler*. Müt. Mehmed Zekeriya [Sertel]. İstanbul: Resimli Ay Matbaası.
- Güvenç, B. (2010). *Türk Kimliği. Türk Kimliği- Kültür Tarihinin Kaynakları*. İstanbul: Boyut.
- Hartama-Heinonen, R. (1995). Translators' Prefaces: A Key to the Translation? *Folia Translatologica*. (4): 33-42.
- Hermans, T. (ed.). (1985). *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*. Beckenham: Croom Helm.
- Hermans, T. (1991). Translational Norms and Correct Translations. *Translation Studies: The State of the Art. Proceedings of the First James S. Holmes Symposium on Translation Studies*. Ed. K. M. van Leuven-Zwart ve T. Naaijken. Amsterdam-Atlanta, GA: Rodopi. 155-169.
- Holmes, J. S. (2008). Çeviribilimin Adı ve Doğası. Çev. Ayşenaz Koş. *Çeviri Seçkisi II: Çeviri(bilim) Nedir?* (Haz. Mehmet Rifat) İstanbul: Sel. (2. b.): 107-120.
- Karadağ, A. B. (2008a). *Çevirinin Tanıklığında 'Medeniyet'in Dönüşümü*. İstanbul: Diye.
- Karadağ, A. B. (2008b). *Osmanlıcada Robenson*. İstanbul: Diye.

- Karadağ, A. B. (2012). Çeviri Tarihimizde Fennî Romanlarla Bir Kültür Repertuarı Oluşturmak. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi*. (2012/2. 6.): 45-73.
- Karadağ, A. B. (2013a). Çeviri Tarihimizde “Gözle Görülür” Bir Mütercime: Fatma Âliye Hanım. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (Vol. 37. No. 2): 1-16.
- Karadağ, A. B. (2014a). *Çevirmenin Tanıklığında Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Çeviri Tarihini Yeniden Okumak*. C. 1. İstanbul: Diye.
- Karadağ, A. B. (2014b). *Çevirmenin Tanıklığında Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Çeviri Tarihini Yeniden Okumak*. C. 2. İstanbul: Diye.
- Karadağ, A. B. (2014c). Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Çeviri Roman Hallerine Ön Söz/ Son Söz Tanıklıkları. *Metnin Halleri: Osmanlı'da Telif, Tercüme ve Şerh*. İstanbul: Klasik. 99-145.
- Koş, A. (2007). Analysis of The Paratexts of Simone de Beauvoir's Works in Turkish. *Translation Research Projects I*. Ed. Anthony Pym - Alexander Perekrstenko. Intercultural Studies Group-Taragona. 59-68. (<http://isg.urv.es/library/papers/confvo80208.pdf>). [12.02.2012].
- McRae, E. (2010). The Role of Translators' Prefaces to Contemporary Literary Translations into English. MA Dissertation. Auckland: The University of Auckland. <https://researchspace.auckland.ac.nz/bitstream/handle/2292/5972/whole.pdf?sequence=5>. [24.02.2013].
- Neydim, N. (2005). Küçük Prens Çevirilerindeki Çevirmen Kararlarına Erek Odaklı Bakışla Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım. *İstanbul Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Dergisi*. (S 17): 99-110.
- Le Fleuvre, A. (1928). *Ali'nin Düğmesi*. Çev. Vehide Baha [Pars]. İstanbul: Resimli Ay Matbaası.
- Lefevere, A. (1985). Why Waste our Time on Rewrites: The Trouble with Interpretation and the Role of Rewriting in an Alternative Paradigm. *The Manipulation of Literature: Studies in Literary Translation*. Ed. Theo Hermans. Beckenham: Croom Helm. 215-243.
- Lefevere, A. (1992/96). *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame*. Londra: Routledge.
- Maral İşışır, C. (2006). *Resimli Ay Dergisi'nde Edebî ve Fikri Gelişmeler*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oktar, L.; Kansu-Yetkiner, N. (2012). Different Times, Different Themes in Lady Chatterley's Lover: a Diachronic Critical Discourse Analysis of Translator's Prefaces. *Neohelicon, Acta Comparationis Litterarum Universarum*. (S 39/2): 337-364.
- Sertel, S. (1978). *Roman Gibi*. İstanbul: Cem.
- Sertel, Y. (1995). *Annem: Sabiha Sertel Kimdi, Neler Yazdı?*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Snell-Hornby, M. (2006). *The Turns of Translation Studies: New Paradigms or Shifting Viewpoints?* Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

- Shavit, Z. (1991). Çocuk Yazını Çevirisinin Yazımsal Çoğuldizgedeki Konumu Açısından Belirlenmesi. Çev. Pınar Besen. *Metis Çeviri*. (Bahar 1991): 19-24.
- Sınar, A. (2006). Türkiye'de Çocuk Edebiyatı Çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. C. 4. (S. 7): 175-225.
- Tahir-Gürçağlar, Ş. (2002). What Texts Don't Tell: The Uses of Paratexts in Translation Research. *Crosscultural Transgressions*. Ed. T. Hermans. Manchester: St. Jerome Publishing. 44-60.
- Tahir-Gürçağlar, Ş. (2008a). Çoğuldizge Kuramı. Uygulamalar. Eleştiriler. *Çeviri Seçkisi I: Çeviriyi Düşünenler* (Haz. Mehmet Rifat). İstanbul: Sel. (2. Bs.): 193-209.
- Tahir-Gürçağlar, Ş. (2008b). *The Politics and Poetics of Translation in Turkey, 1923-1960*. Amsterdam, New York: Rodopi.
- Tanpınar, A. H. (1997). *19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. (8. Bs.). İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Toury, G. (2008). Çeviri Normlarının Doğası ve Çevirideki Rolü. Çev. Arzu Eker *Çeviri Seçkisi II: Çeviri(bilim) Nedir?* (Haz. Mehmet Rifat). İstanbul: Sel. (2. Bs.): 149-164.
- Uslu, M. F. (2004). *Resimli Ay Magazine (1921-31): The Emergence of an Oppositional Focus Between Socialism and Avant-Gardism*. [*Resimli Ay Dergisi (1929-1931): Sosyalizm ve Avangardizmin Arasında Muhalif Bir Odağın Doğuşu*]. Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- Yaraman, A. (2010). Modernist Aydının Mücadelesi, İkilemi ve Hayal Kırıklığı: Türkiye Solunun Nesilden Nesile Aktardığı Miras. *Biyografya 9 Sabiha Sertel*. Ed. A. Yaraman. İstanbul: Bağlam. 7-15.
- Çocuk Ansiklopedisi*. (1927). Müt. Sabiha Zekeriya, Faik Sabri, M. Zekeriya. İstanbul: Resimli Ay Matbaası.
- Peri Masalları*. (1928). Müt. Sabiha Zekeriya. İstanbul: Resimli Ay Matbaası.